

KIBRIS MESELESİNİ DOĞURAN SEBEPLER, MEGALİ İDEA VE ENOSİS

Doç. Dr. Erdal AÇIKSES¹

Ayhan CANKUT^{1 1}

Kıbrıs sorununun temelleri, Kıbrıs'ı da "Büyük Yunanistan"ın sınırları içerisinde gösteren "Megali İdea" haritasıyla birlikte atılmıştır.

Kıbrıs'ın 4 Haziran 1878 yılında geçici olarak İngilizlere devredilmesini emellerini gerçekleştirmek için fırsat olarak değerlendiren Kıbrıslı Rumlar, İngiliz yönetiminin hoşgörüsünden de yararlanarak Enosis faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır.

Kıbrıs'ta İngiliz sömürge yönetiminin 11 Ağustos 1931'de yürürlüğe koyduğu "Yeni Gümrük Yasası"ni bahane eden Rumlar, 21 Ekim 1931 tarihinde Enosis için ayaklanmışlardır. Bu tarihten sonra giderek şiddetlenen Enosis faaliyetleri 1950'li yıllarda doruk noktasına çıkmıştır.

Kıbrıs'ta 1958 yazında Türk-Rum çatışmasının alevlenmesinden sonra, uluslar arası girişimler sonucunda yapılan Zürih (5-11 Şubat 1959) ve Londra (19 Şubat 1959) antlaşmaları neticesinde, 16 Ağustos 1960'ta, Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak Rumlar adada kurulan yeni devleti "Enosis için bir sıçrama tahtası" olarak gördüğünden, Kıbrıs Cumhuriyeti ancak üç yıl yaşayabilmiştir. 1 Ocak 1964'te ada fiilen ikiye bölünmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Megali İdea, Enosis, Makarios, EOKA.

THE CAUSES, MEGALI IDEA AND ENOSİS WHICH EXPOSE THE CYPRUS PROBLEM

The origin of the Cyprus problem was based with the first "Megali Idea" map, showing the Cyprus in "Great Greece" borders.

Cypriot Rums, seeing the temporarily transfer the Cyprus to the English on 4th June 1878 as an opportunity to realize their goals, intensified Enosis activities benefiting from tolerance of the English management.

Rums, under the pretext of the "New Custom Laws" brought into force by English colony management on 11th August 1931, rebelled for Enosis on 21st October 1931. Enosis activities becoming more violent after that period, made peak point at 1950's.

As a result of Zurich (5th-11th February 1959) and London (19th February 1959) treaties signed upon the international attempts after violent conflict in 1958 summer between Turks and Rums, on 16th August 1960 Cyprus Republic was established. However, Rums were seeing this new state as a springboard for Enosis, Cyprus Republic lived only for three years. On 1st January 1964, actually the Island was divided in two parts.

Key Words: Cyprus, Megali Idea, Enosis, Makarios, EOKA.

¹ Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi ELAZIĞ. ecacikses@firat.edu.tr

^{1 1} Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi ELAZIĞ. a.cankut@hotmail.com

Giriş

Türk-Yunan sorunlarının başında yer alan Kıbrıs meselesi, 1950'li yıllardan itibaren Türkiye gündeminin başında yer almaktadır. Bu sorunun çözülmesi yakın bir gelecekte mümkün görünmemektedir. Çünkü Yunanistan Girit'i Osmanlı Devleti'nden kopardığı zamanki siyasetini aynen uygulayarak, Avrupalı büyük devletlerin desteğini alarak, aslen 1571 yılından itibaren Türk toprağı olan Kıbrıs'ı Yunanlaştırmak gayesini gütmektedir. Bu yüzden Kıbrıs meselesi, Avrupalı devletler nezdinde Avrupa Birliği (AB) ile yürütülen müzakereler kapsamında yer aldığı ve Kıbrıs Rum Yönetimi ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) arasında müzakerelerin sürdürüldüğü bu günlerde önemini korumaktadır.

Kıbrıs sorunu her ne kadar 1950'lerden itibaren Türk kamuoyunu meşgul etmeye başlasa da kökenleri çok eskilere, 1800'lü yılların başı hatta 1700'lü yılların sonlarına dayanmaktadır. Konu ile ilgili doğru bir kanaate varabilmek ve günümüz olaylarını doğru değerlendirebilmek için, sorunun neden ve nasıl kaynaklandığının bilinmesi ve ortaya konması gerekmektedir. Ancak böylelikle olaylar doğru değerlendirilebilir.

Kıbrıs sorununun temelleri, Kıbrıs'ı da "Büyük Yunanistan"ın sınırları içerisinde gösteren ve 1791 yılında çizilip 1796 yılında yayınlanan ilk "Megali İdea" haritasıyla birlikte atılmıştır. Megali İdea düşüncesi çerçevesinde şekillenen Yunan milliyetçiliği Kıbrıslı Rumları da etkilemiştir.¹

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında 4 Haziran 1878 yılında İstanbul'da imzalanan anlaşmayla adanın yönetimi geçici olarak İngilizlere devredilmiştir.² Kıbrıs'ta asıl olaylar bu tarihten sonra başlamış ve giderek tırmanmıştır.

Kıbrıs sorunu, Kıbrıs Rumlarının Enosis emellerine ulaşmak maksadıyla giriştikleri eylemler ile Kıbrıs Türklerinin kendilerini korumak maksadıyla ortaya koydukları karşı mücadeleleri çerçevesinde gelişmiştir. Giderek tırmanan Enosis hareketleri 1950'li yılların başında doruğa çıkmıştır.

1. Kıbrıs'ın Stratejik Önemi

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'in en büyük, Sicilya ve Sardunya'dan sonra 3572 mil² yüzölçümüyle Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır.³ Kıbrıs; Türkiye'ye 70 km, Suriye'ye 100 km,

¹ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2000, s. 1-2.

² Soyalp Tamçelik, *Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçişi (1878-1919)*, KKTC. Cumhurbaşkanlığı Basımevi, Lefkoşa, 1997, s. 17.

³ A.Suat Bilge, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye Sovyetler Birliği Münasebetleri", *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, cilt 1, Ankara, 1987, s. 337.

Lübnan'a 200 km, İsrail'e 304 km, Mısır'a 384 km ve en uzak komşusu olan Yunanistan'a 800 km uzaklıkta bulunmaktadır.⁴

İskenderun körfezine doğru uzanan Kıbrıs, jeolojik devirlerde Anadolu'nun bir parçası iken "Pleistosene" devrinde Anadolu'dan ayrılmıştır.⁵ Adaya adını veren zengin bakır madeni yataklarından dolayı ekonomik, konumu itibarıyla de coğrafi açıdan, daha ilk çağlardan itibaren büyük önem kazanmıştır. Jeopolitik durumundan dolayı Kıbrıs, tarih boyunca, Anadolu için önemli bir yer niteliğinde olmuştur.⁶ Bütün hâkimiyet teorileri içinde yer alan Kıbrıs, stratejik bir hedeftir ve birçok stratejik hedefi kontrol etmektedir. Kıbrıs'ın stratejik açıdan önemini şöyle ifade edebiliriz:

1. Ortadoğu petrolünün ulaşım yollarına egemendir.
2. Ortadoğu'dan Afrika'ya uzanan ekseni kontrol eder. Anadolu, Ortadoğu ve Süveyş Kanalı eksenini kontrol altında tutabilir.
3. Süveyş Kanalı'nda Hint Pasifik Okyanusu'na uzanan deniz yollarını kontrol edebilecek noktadadır.
4. Hava hâkimiyeti teorisine göre, hava gücünün her istikamete yönlendirilmesinde stratejik bir öneme sahiptir.
5. Ortadoğu'da petrol nedeniyle çıkabilecek savaşta depo görevini üstlenecek bir konumdadır.
6. Adaya sahip olan, Ortadoğu devletleri üzerinde saygınlık sahibi olur.⁷

Doğu Akdeniz'de doğal bir "uçak gemisi"⁸ olan Kıbrıs adasının özellikle Türkiye için stratejik önemi ise şöyle özetlenebilir:

1. Güneyden Türkiye'nin coğrafi güvenliğini sağlar. Düşman eline geçerse Türkiye'nin güney kıyıları tehdit altına girer.
2. Türkiye'nin derinliklerine tesir edebilecek hava ve deniz üssü karakterindedir.

⁴ Erdal Yurdakul, *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılablarının Kıbrıs'ta Uygulanması*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 3-4.

⁵ H. Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2. baskı, Ankara, 1977, s. 14.

⁶ Sadı Somuncuoğlu, *Sorularla Belgelerle Kıbrıs-Çözüm mü? Çözülme mi?*, Zembil Basım Yayın Limitet Şirketi, Ankara, 2003, s. 25.

⁷ İsmail Bozkurt, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", *Avrupa Birliği Kısacında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayını, Kısım 2, Ankara, 2001, s. 9.

⁸ M. Necati Özfatıra, "KKTC'de Bizans Oyunu", *Yeni Kuvayı Milliye*, S. 7, Nisan 2003, s. 22.

3. Türkiye'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleriyle olan deniz ticaret yollarını kontrol altında bulundurur. Söz konusu deniz ticaretini kolaylaştırır veya güçleştirir.

4. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de etkinliğini korur.⁹

Yukarıda belirtilen hususları iyi değerlendiren Yunanistan, Kıbrıs'ta Enosis emelini gerçekleştirerek Kıbrıs'ı ele geçirmeyi müteakip ülkemizi güneyden kuşatarak jeostratejik bir üstünlük elde etmeye çalışmaktadır.¹⁰ Kıbrıs Anadolu için atlama taşı ve güvenliği için çok önemlidir. Strateji ve taktik ilmine göre Türkiye sahilleri Edremit Körfezin'den Kaş Burnu'na kadar Yunanistan'ın stratejik işgali altındadır. Ege Denizi'nde Yunanistan'a verilen adalarla kuşatılmış bulunan Türkiye'nin, açık olan sahil kapısı güneydedir. Bu sahillerin karşısında ise Kıbrıs bulunmaktadır. KKTC fiilen ve hukuken sona ererse Türkiye'nin açık denizlerle irtibatı kesilir ve kuşatma tamamlanmış olur.¹¹

Görüldüğü üzere Kıbrıs'ın düşman bir ülkenin elinde bulunması, ülkemizin bütün ikmal yollarının kapanması ve güvenliğinin tehlikeye girmesi demektir. Ulu önderimiz Mustafa Kemal Atatürk, güney sahillerinde bir tatbikatı izlemekte olduğu esnada, çevresinde topladığı kurmaylarına; "*Efendiler, Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için çok önemlidir.*" şeklinde düşüncesini ifade ederek konunun önemine dikkat çekmiştir.¹²

Kafkasya, Orta Asya ve Hazar bölgesinde üretilen petrol ile doğalgaz boru hatları vasıtasıyla İskenderun körfezine getirilerek buradan dünyaya pazarlanmaktadır. Aynı şekilde Irak petrolü de aynı noktadan dünyaya pazarlanmaktadır. Diğer taraftan küresel ısınma nedeniyle giderek daha önemli bir hal teşkil eden su kaynakları bakımından güney sahillerimizden denize dökülen sularımızın yükleme istasyonları aracılığıyla Orta Doğu ülkeleri ve Kıbrıs'a aktarılma projeleri bu bölgenin önemini arttırmaktadır. Ayrıca İskenderun ve Mersin limanları Türkiye'nin dış ticaretinde oldukça önemli bir konuma sahiptir.

Kıbrıs'ın stratejik konumunun farkında olan İngiltere, ABD ve AB de tüm politikalarını bölgede stratejik üstünlük kurmak amacına yönelik olarak yürütmektedirler. İngiliz Başbakanı Benjamin Disraeli'nin, "*Kıbrıs, Ön Asya'nın Anahtarıdır*"¹³ şeklindeki nitelendirmesi ve İngiliz İşçi Partisi temsilcisi MacDonald'ın, "*İngiltere Kıbrıs'ı stratejik sebeplerle, doğu ticaret yolunu*

⁹ E. Yurdakul, *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılâplarının Kıbrıs'ta Uygulanması*, s. 6.

¹⁰ E. Yurdakul, *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılâplarının Kıbrıs'ta Uygulanması*, s. 5.

¹¹ M. Necati Özfatura, "KKTC'de Bizans Oyunu", s. 22.

¹² Yakan Cumaloğlu, "Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi", *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayını, Kısım 3, Ankara, 2001, s. 20.

¹³ S. Tamçelik, *Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçışı (1878-1919)*, s. 5.

korumak için işgal etmiştir...”¹⁴ değerlendirmesi, İngiltere'nin Kıbrıs'a bakış açısının çarpıcı göstergeleridir.

Bütün bu anlatılanlar, kıyılarımızdan sadece 70 km. uzakta olan Kıbrıs'ın Türkiye için stratejik değerinin ne kadar büyük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sebeplerden dolayı Türkiye'nin Enosis tehlikesi karşısında sessiz kalamayacağı aşikârdır.

2. Osmanlı Yönetimi Döneminde Kıbrıs

Kıbrıs adasının Venedik korsanlarının denetiminde olması Akdeniz'de üstünlüğünü ortaya koymaya başlayan Osmanlı İmparatorluğu'nu rahatsız etmiştir. Bu şartlar altında adanın fethinin zorunlu olduğuna inanan II. Sultan Selim'in fermanıyla 1 Temmuz 1570'de başlayan ilk çıkarma, 1 Ağustos 1571'de kesin sonucunu vermiş ve ada Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.¹⁵

Bir korsan adası olan Kıbrıs; artık hukuki, ekonomik ve kültürel olarak hem daha özgür, hem de daha düzenli bir yapıya kavuşmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun ünlü “vakıflar” yönetimi Kıbrıs'ta yerleştirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu adanın refahına ve imarına katkıda bulunabilmek maksadıyla ilk aşamada birbirlerini tamamlayacak bir biçimde seçilen, demirciler, marangozlar, dericiler, teniler, kuyumcular, ayakkabıcılar, dokumacılar, hayvan, tahıl ve meyve yetiştiriciler, taş ustaları gibi değişik meslek guruplarına mensup 30.000 kişiyi Anadolu'dan göndererek düzenli bir biçimde adaya yerleştirmiştir.¹⁶ Buradan da anlaşılacağı üzere ilk Kıbrıs Türkleri, Osmanlı İmparatorluğu tarafından adaya gönderilen çiftçiler ve zanaatkârlar olmuştur.¹⁷

Osmanlı İmparatorluğu 1571'de adayı aldığı zaman Katolik dini egemendi. Ortodoks başpiskoposluğu feshedilmiş, geride kalan ve dağ başındaki köylere gönderilen az sayıdaki Ortodoks piskopos da yerlerine geçen Latin piskoposlara itaat etmeye zorlanmışlardı. Bu yüzden Rumlar Türkleri bir kurtarıcı olarak karşılamışlardı.

Osmanlı İmparatorluğu, yerli halka saygıyla davranmış ve serfliği kaldırarak halka ev ve toprak sahibi olma hakkı tanımıştır. Kıbrıslılar, “millet sistemi” olarak bilinen mükemmel düzenin bir parçası haline getirilmiştir.¹⁸ Osmanlı İmparatorluğu, yönetimi altındaki çeşitli dini topluluklara, takip ettiği “millet” politikası çerçevesinde özerklik tanıyarak, bu toplulukların dinî otoritelerine temsil yetkisi vermiştir. Bu politika kapsamında Kıbrıs'taki Ortodoks Kilisesi'ne de geniş yetkiler vermiştir.¹⁹ Başpiskopos'a yerli halkın dini liderliği ve Rum halkının Etnark'ı, yani Osmanlı nezdinde siyasi temsilcisi olma hakkı tanımıştır. Etnark, şikâyetlerini doğrudan Padişah'a

¹⁴ S. Tamçelik, *Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçişi (1878-1919)*, s. 15.

¹⁵ Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2000, s. 12.

¹⁶ E. Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s. 14.

¹⁷ Pierre Oberling, *Kıbrıs Faciası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 3.

¹⁸ Pierre Oberling, *Bellapais'e Giden Yol: Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Zorunlu Göçü*, Ankara, 1988, s. 2-3.

¹⁹ Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyân: Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyânı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 15.

yapabilmiştir. Bu durum Başpiskopos'u Osmanlı Valisi'nden sonra adanın ikinci politik ve nüfuzlu kişisi haline getirmiştir. Ayrıca Ortodoks Kilisesi'ne evlenme boşanma gibi medeni kanun konularında da yetki ve halktan vergi toplama hakkı verilmiştir. Bu hakkı kötüye kullanan Kilise fazla vergi toplayarak adanın en büyük toprak sahibi haline gelmiştir. Rumlar bir nevi özerklik olarak nitelendirilecek şekilde, kurallarını kendileri koyma, okullarını, kiliselerini, mezarlıklarını kendileri yönetme haklarına sahiptiler. Divan'da Rumlara, Ermenilere, Maronitlere temsil hakkı tanındı. Verilen bu haklar neticesinde Rumlar adanın yönetiminde ilk kez söz sahibi olmuşlardır.²⁰ Türk idaresi döneminde Ada Rumları kendilerine tanınan geniş haklar neticesinde mevcudiyetlerini korumanın yanında ekonomik, kültürel ve siyasi bakımdan da oldukça büyük gelişme kaydetmişlerdir.²¹

Kıbrıs'ta halkın barış içinde bir arada yaşadığı tek dönem Osmanlı'nın âdil yönetimi altında olduğu 307 yıllık süreçtir. Ancak bu huzur ve barış ortamı Yunanistan'ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra uyguladığı yayılmacı ve hegemonyacı politika sonucu bozulmuştur. Mora isyanıyla eş zamanlı olarak kilisenin öncülüğünde Kıbrıs'ta da isyan hazırlığı başlamıştır.²²

3. Megali İdea'nın Ortaya Çıkışı ve Kıbrıs Rumlunun Enosis Faaliyetlerine Etkisi

Kelime anlamı ile "Büyük Fikir" olan Megali İdea, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethederek patrikliği yeniden kurması ile birlikte doğmuştur.²³ Megali İdea, İstanbul başkent olmak üzere Girit, Teselya, Epir, Makedonya, Trakya, Ege Adaları, Batı Anadolu, Marmara ve çevresi, Kıbrıs, Trabzon ve civarına sahip, büyük bir Yunanistan'ı gerçekleştirme hayalidir.²⁴ Yunanistan, bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesine çıktığı ilk yıllardan itibaren Megali İdea'yı yayılmacı dış politikasının nihaî hedefi olarak belirlemiş ve bu hedefe yönelik olarak yoğun bir propaganda faaliyeti başlatmıştır.²⁵

Yunan yayılmasının en büyük itici gücünü oluşturan Megali İdea, Andreas C. Michalopoulos tarafından şöyle tanımlanmıştır: "*Gelecekte bir gün tüm Yunanlılar birleşecek ve büyük Yunanistan İmparatorluğu'nun İyonya'dan (Batı Anadolu) Trakya'yı, küçük Asya sahillerini ve İstanbul'u da içine almak üzere Karadeniz'e kadar uzayacağı ümididir. Bu mağrur*

²⁰ İ. Bozkurt, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", s. 9-10.

²¹ Güneş Şahin, *Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Tercüman, Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet Gazetelerinde Kıbrıs Sorunu (1954-1974)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2006, s. 4-5.

²² S. Somuncuoğlu, *Sorularla Belgelerle Kıbrıs-Çözüm mü? Çözülme mi?*, s. 25.

²³ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2000, s. 8.

²⁴ S. Tamçelik, *Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçişi (1878-1919)*, s. 67.

²⁵ Z. Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyân...*, s. 23.

bir aydın fantezisi değil, bir vahşi ideal değil, bu yabancı bir ırkın hâkimiyetinden kurtularak hür olmak isteyen insanların sesidir.”²⁶

Megali İdea ülküsü, Osmanlı Devleti içinde çok geniş imtiyazlar elde eden Ortodoks kilisesi sayesinde örgütlü bir şekilde yayılarak gelişmiştir. Kilise vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktarılan fikirler ile yetişen Yunan aydınları, Osmanlı İmparatorluğu’nu parçalamak gayesini güden İngiltere, Rusya ve Fransa’nın destekleriyle zaman içinde etkili faaliyetlerde bulunma şansını yakalamışlardır. Bu duruma en çarpıcı örnek olarak, 1714 doğumlu Yunan şairi Kosmos O Etolios’un en etkili Megali İdea’cı örgüt olan Filiki Etery’a’dan 100 yıl önce bütün adaları dolaşarak Megali İdea fikirlerini yayması ve geniş bir destek bulması gösterilebilir.²⁷

İlk Megali İdea haritası Yunan tarihinin ünlü şairi ve ulusal kahramanı Rigas Ferreros tarafından 1791-1796 yılları arasında Bükreş’te bulunduğu sırada hazırlanmış ve 1796 yılında Viyana’da bastırılmıştır.²⁸ Yunanca konuşulan tüm topraklarda dağıtılan bu haritada Balkanların büyük bölümü, Anadolu’nun yarısından fazlası, Ege adaları ile Girit, Rodos, Kıbrıs, Trakya ve İstanbul hep Yunan toprakları olarak gösterilmiştir. Rigas Ferreros, bu haritadaki hedeflere ulaşmak için bir ihtilal programı ve bir de anayasa hazırlamış ve bunları da 1797 yılında yayınlamıştır. Ona göre, Osmanlı topraklarını ve eskiden Yunanca konuşulan tüm yerleri kapsayacak olan bu devletin adı, “Helen Cumhuriyeti” olacaktır. Anayasanın 53’üncü maddesine göre de resmi dili yine Yunanca olacaktır.

Gerçek şu ki Rigas Ferreros’un Cumhuriyet hayalleri kurduğu 1798’lerde Yunanlı nüfusu ancak 150 bin kadardı. Bu rakam sadece İstanbul’da yaşayan Türk nüfusunun altındaydı. O yıllarda sadece Balkanlarda yaşayan Türk nüfusu 5 milyonun üzerinde idi.²⁹ Ancak Hümanizm ve Rönesans hareketleriyle yaygınlaşan eski Yunanistan’ın Avrupa medeniyetlerine beşiklik ettiği görüşü sebebiyle Avrupa kamuoyu Yunan isyanının başarısını kendi idealleriyle özdeşleştirerek Antik Greklerin halefi varsaydıkları Rumları var güçleriyle desteklemekteydiler.³⁰

Bu desteğin ardında yatan diğer bir etkende İngiltere, Rusya ve Fransa’nın Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerindeki emellerini gerçekleştirme gayesiydi. Böylelikle bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu yıpratılırken, diğer taraftan da kendi istekleri doğrultusunda Osmanlı

²⁶ Hasan Cicioğlu, “Türkiye ve KKTC’nin Coğrafi Bölge Üzerindeki Tarihi Önemi”, *Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayını, Kısım 4, Ankara, 2001, s. 28.

²⁷ S. İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, s. 5.

²⁸ İ. Bozkurt, “Kıbrıs’ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, s. 10.

²⁹ S. İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, s. 6.

³⁰ Zafer Çakmak, “Megali İdea’nın Ortaya Çıkışı ve Yunanistan’ın Genişleme Siyaseti’ne Etkisi”, *IV. Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihten Günümüze Dış Tehditler)*, (Elazığ, 16–17 Ekim 2003), Bildiriler, Elazığ, 2004, s. 211.

üzerinde bir baskı oluşturuyorlardı. Yani kendi sömürgeci emelleri doğrultusunda Yunanistan'ı bir araç olarak kullanıyorlardı.

Megali İdea hedeflerini gerçekleştirmek için 1814 yılına kadar Avrupa'nın çeşitli kentlerinde değişik örgütler kurulmuştur. Bu örgütlerden en etkili olanı, 1814 yılında Rus Çarı I. Aleksandr'ın yaveri Aleksandr İpsilantis tarafından kurulan Filiki Eteryadır.³¹ Odessa'da kurulan Filiki Eteryanın amacı, Megali İdea'yı uygulamak, ilk aşamada Yunanistan'ın bağımsızlığını sağlamaktır. Filiki Eteryaya, Yunan isyanını başlatması ve bağımsız Yunan devletini kurarak ilk hedefine ulaşmasından sonra, 1876 yılında dağıtılmıştır. Filiki Eteryanın dağıtılmasından sonra 1894 yılında Atina'da Etniki Eteryaya örgütü kurulmuştur. Bu derneğin amacı ise Girit'in ele geçirilmesi, Trakya ve Batı Anadolu'nun istilasıdır.³²

Etniki Eteryanın görevini tamamlamasından sonra, 1919 yılında, İstanbul'da Rum Patrikhanesi'nde, patrik vekilinin başkanlığında "Mavri Mira" adlı bir örgüt kurulmuştur. Bu örgütün amacı Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmak olup doğrudan Yunan Hükümeti'nden aldığı talimatlar ve maddi, manevi yardımlarla faaliyet yürütmekteydi. Bu örgütün faaliyeti de 1922 yılında Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması neticesinde sona ermiştir.³³

Kelime anlamı "ilhak" olan Enosis, Rumlar tarafından Megali İdea hedefleri arasında olan Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması ereklerinin ifadesi maksadıyla kullanılmaktadır. Rumlar bu hayallerini nesilden nesile aktararak sürdürmektedirler.³⁴ Mora'da çıkan isyan Rumların Enosis ümitlerini filizlendirmiştir. Bu kapsamda Filiki Eteryanın liderlerinden Konstantin Kanaris 19 Haziran 1821'de Kıbrıs'a gelmiş ve Kıbrıs Başpiskoposu Kiprianos liderliğinde ayaklanma hazırlığına girişilmiştir. Ayanni (Aydın) (Dağ Kazası) köyünden "Dimitri" adlı bir Rum tarafından bu hazırlığın valiye ihbarı neticesinde isyan başlamadan önlenmiştir.³⁵ Asi Başpiskopos Kiprianos ve suç ortağı olan üç piskopos ile bazı Rum ileri gelenleri Vali Küçük Mehmet Paşa tarafından 9 Temmuz 1821'de Lefkoşa'da idam ettirilmiştir.³⁶ Başpiskopos Kiprianos'un başı örtülü büstü Lefkoşa'da Fenaromeni Kilisesi'nde bulunmaktadır. Kıbrıs Yunanistan'a ilhak edilince Kiprianos'un heykeli dikilecektir.³⁷

Dimitri'nin mektubunun içeriğinde şunlar belirtilmiştir: "...Paskalya gecesi saat altıda Lefkoşa'da top atışı olacaktır. Başpiskopos Kiprianos, Rumca yazılmış mektubunu kendi adamına

³¹ İ. Bozkurt, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", s. 10.

³² Nurettin Türsan, *Yunan Sorunu*, 3.baskı, Ankara 1987, s. 35-36.

³³ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılâp Tarihi*, Savaş Kitap ve Yayınevi, Ankara, 1990, s. 98.

³⁴ Esat Fellahoğlu, *Baf'ta Direniş*, Dilhan Ofset, Lefkoşa, 1995, s. 4.

³⁵ İ. Bozkurt, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", s. 10.

³⁶ Z. Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyân...*, s. 23.

³⁷ H. Fikret Alasya, "Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi (Dün-Bugün-Yarın)", *Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)*, Ankara, 1990, s. 231.

vererek adı geçen köyde (Ayanni) okutmuştur. Bu mektuba göre, top atışı duyulduğu vakitte, bütün Hristiyanlar harp silahları ile Lefkoşa'ya hücum edeceklerdir. Tüm adayı almak için birlikte hareket ederek sözleşmelerini öneren Başpiskopos'a göre Hristiyanlar Lefkoşa'yı da ele geçirdikten sonra bütün Müslümanları katledip ortadan kaldıracaklardır..."³⁸ Kıbrıs'ta Türklüğü yok etmeyi amaçlayan Enosis hayalinin özünü Dimitri'nin ihbar mektubu çok iyi yansıtmaktadır. Bu mektupta geçen satırlardan iyi ders almamız gerektiği aşikârdır.

İlk "Enosis Bildirisi" Vali Küçük Mehmet Paşa tarafından ayaklanma girişimi nedeniyle sürgüne gönderilen bir kısım Papaz tarafından, 1821 yılı sonlarında Roma'da yayımlanmıştır. Bahse konu papazlar aynı zamanda Avrupalı devletlerin Krallarına çağrıda bulunarak, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için yardım talebinde bulunmuştur.³⁹ Yunanistan Enosis fikrini resmi olarak ilk kez 18 Ekim 1828 tarihinde İngiltere, Rusya ve Fransa'ya verdiği bir nota ile ortaya atmış ve Kıbrıs'ın ilhakını talep etmiştir.⁴⁰

Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu tarafından İngilizlere kiralanmasından sonra, Enosis faaliyetlerinin giderek yoğunlaştığı görülmektedir.

4. Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi Döneminde Ruamların Enosis Faaliyetleri

Osmanlı İmparatorluğu 1877-1878 yıllarında Ruslarla yaptığı savaş sonucunda yenilgiye uğrayınca 3 Mart 1878 tarihli Ayastefanos Anlaşması'nı imzalamak zorunda kalmış ve büyük toprak kayıplarına uğramıştır. Ayrıca bu anlaşma ile Rusya'nın, Bulgaristan'ı etki altına alarak tam bir Akdeniz devleti haline gelmesi İngiltere'yi korkutmuştur. Çünkü İngiltere'nin kontrolündeki Süveyş Kanalı'nın denetimini ve sömürgesi durumundaki Hindistan'a giden yolun kontrolünü güçleştiriyor ve Ortadoğu'daki emellerini tehdit ediyordu. İngiltere'nin bu anlaşmayı kabul etmesi beklenemezdi.⁴¹ Kıbrıs İngiltere için Cebeli Tarık ve Malta gibi önemli kilit bir role sahipti. Çünkü adaya sahip olduğu müddetçe bütün Akdeniz'i ve Orta Doğu'yu kontrol edebilecekti.⁴²

Osmanlı İmparatorluğu'nun ise Rus tehdidi karşısında İngiltere'nin desteğine ihtiyacı vardı. Bu şartlar altında 4 Haziran 1878 yılında İstanbul'da imzalanan "Kıbrıs Anlaşması" gereği adanın yönetimi yıllık "92 bin altın" kira karşılığı geçici olarak İngilizlere devredilmiştir.⁴³ Kıbrıs'ın öneminin farkında olan Osmanlı Sultan'ı kendi el yazısıyla; "Hukuku şahaneme asla hanel gelmemek şartı ile" kaydını yazarak antlaşmayı imzalamış, bununla da yetinmeyerek, İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Leyard'dan teminat mektubu almıştır.⁴⁴ Böylelikle ada

³⁸ İ. Bozkurt, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", s. 10-11.

³⁹ S. Somuncuoğlu, *Sorularla Belgelerle Kıbrıs-Çözüm mü? Çözülme mi?*, s. 28.

⁴⁰ Nazım Beratlı, *Kıbrıs'ta Ulusal Sorun*, Lefkoşa, 1991, s. 45.

⁴¹ S. Tamçelik, *Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçişi (1878-1919)*, s. 6.

⁴² Ertuğrul Önalp, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, Ankara, 2007, s. 34.

⁴³ İ. Bozkurt, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", s. 11.

⁴⁴ H. F. Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, s.231.

üzerindeki Osmanlı mülkiyet hakkı sürmekle birlikte idare tamamıyla İngiltere'ye geçmiş ve 307 yıllık Osmanlı idaresi sona ermiştir.

Kıbrıs'ta İngiliz yönetiminin başlaması başlangıçta Türk toplumunda olumsuz bir tepki oluşturmamıştır. Çünkü Türk toplumu, bu durumun geçici olduğunu, zamanı geldiğinde yeniden Osmanlı idaresine geçeceğini düşünmekteydi. Kıbrıslı Rumlar ise farklı bir psikoloji içerisine girmişlerdir.⁴⁵ Ada'nın İngiltere'nin eline geçmesini Enosis için bir aşama olarak değerlendiren Kıbrıslı Rumlar, İngiliz yönetiminin hoşgörüsünden de yararlanarak Enosis faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır. Başpiskopos Sophoronios'un 22 Temmuz 1878'de, İngiliz Yüksek Komiseri Sir Garnet Wolseley'e "Yönetimin değişmesine sevindik, inanıyoruz ki Büyük Britanya Kıbrıs'ın anavatanı Yunanistan ile birleşmesine yardım edecektir." şeklinde bir ifade bulunması bu durumun bariz bir göstergesidir.⁴⁶

Kıbrıs'ın yönetiminin İngilizlere devredildiği 1878 tarihinde adadaki nüfusun çoğunluğunu Türkler ve Rumlar oluşturuyordu. Diğer karışık gruplar ise oldukça azınlıktaydılar. Dini açıdan da Müslümanlar ve Ortodokslar çoğunlukta idi. Adadaki toplam nüfusun yüzde %44'ünü Türkler teşkil ediyordu. Ayrıca Vakıflar İdaresinin mülkü olan arazilerle birlikte, Türklerin adada sahip olduğu pay %50'nin üzerindeydi.⁴⁷

Ada'nın İngiliz Yönetimine girmesinin ardından Rum ve İngiliz baskıları nedeniyle Kıbrıs'taki Türkler 1878'den sonra, Anadolu'ya ve Londra başta olmak üzere diğer bölgelere göç etmişlerdir. İngilizlerin adaya gelmesinden üç yıl sonra 1881 yılında yapılan bir sayıma göre 45.458 Türk'e karşılık, 137.631 Rum bulunmaktaydı. Yani Türk nüfusu Rumların üçte birine düşmüştü. Diğer taraftan 1879 yılında hazırlanan bir rapora göre, adada bulunan 140 okuldan 76'sının Rum, 64'ünün de Türk olduğu belirlenmesine rağmen çok kısa bir süre sonra, 1881'de Rum okulları 94'e, 1901'de ise 238'e yükselmişti. Rum okullarındaki öğretmenler Yunanistan'dan gelmekte ve Enosis ile Megali-İdea fikri doğrultusunda eğitim vermekteydiler. Bunun yanında, Rum halkı içinde de Enosis maksatlı kışkırtmalar yapmaktaydılar.⁴⁸

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na Almanya'nın müttefiki olarak katılmasını bahane eden İngiltere, şartlı olarak girdiği adayı 5 Kasım 1914'de tek taraflı olarak ilhak etmiştir. Bu durum, Kıbrıslı Rumların Enosis hayallerini daha da kamçulamıştır.⁴⁹ Osmanlı İmparatorluğu 30 Ekim 1918 günü imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile I. Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir. Rumlar, kesin çözüm maksadıyla düzenlenecek Paris Barış Konferansı'nı Enosis amaçları

⁴⁵ Z. Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyân...*, s. 26.

⁴⁶ S. İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, s. 23.

⁴⁷ E. Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s. 15.

⁴⁸ S. İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, s. 23-24.

⁴⁹ E. Önalp, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, s. 43.

doğrultusunda bir fırsat olarak görüyorlardı. İngiltere'nin 1915'te Yunanistan'a verdiği söze dayanarak Kıbrıs Başpiskoposu Cyril-III başkanlığında bir heyet Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını talep etmek amacıyla 5 Aralık 1918 tarihinde Londra'ya hareket etmiştir.⁵⁰ Ancak bu talepleri kabul edilmemiştir.

Türk Kurtuluş Savaşı sonunda 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'nın 16, 20 ve 21. maddeleri gereği Kıbrıs İngiltere'ye resmen bırakılmıştır.⁵¹ Bu antlaşmanın 20. maddesi gereği adadaki Türk halkının Türk veya İngiliz vatandaşlıklarından birini seçmesi gerekiyordu. Türk vatandaşlığını seçenler daha sonraki süreçte Türkiye'ye göç etmişlerdir.⁵² Bu göç hareketi ve Kurtuluş Savaşı esnasında Anadolu'dan kaçan bazı Rumlarla Ermenilerin Kıbrıs'a yerleşmeleri nedeniyle adadaki nüfus dengesi Türkler aleyhine bozulmuştur.⁵³ Daha sonra İngiltere 1925'te adanın İngiliz İmparatorluğu'na bağlı bir koloni olduğunu bir bildiriyle duyurmuştur.⁵⁴ Rumlar bundan sonra da adanın statüsünün değiştirilmesi ve Yunanistan'a ilhak edilmesi yönündeki faaliyetlerine devam etmişlerdir.⁵⁵

Kıbrıs'ta İngiliz sömürge yönetiminin 11 Ağustos 1931'de yürürlüğe koyduğu "Yeni Gümrük Yasası" Rumlar arasında büyük tepkiye yol açmıştır. Bu ortam, Enosis yanlısı bazı Rum liderler tarafından kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak görülmüştür. Bu liderlerin en fanatığı hem Kitiüm Piskoposu hem de Yasama Konseyi üyesi olan Nikodimos Milonas'tır.⁵⁶ Kıbrıslı Rumlar Papaz Nikodimos ve Yunan Konsolosu Kiru'nun tahrik ve teşvikleriyle 21 Ekim 1931 tarihinde Enosis için ayaklanmışlardır. Yunan bayrağı açan ve Yunan Marşı söyleyen beş bin kişilik bir isyancı grubu vali konağını ateşe vermiştir. Diğer kazalarda da hükümet binaları yakılıp yıkılmıştır. İsyan güçlkle bastırılabilmiştir.⁵⁷

Böylelikle Enosis fikrinin ilk defa ortaya atıldığı 18 Ekim 1828'den tam 103 yıl sonra ilk ciddi Rum ayaklanması gerçekleşmiştir. Bu ayaklanma sonucu İngiliz idaresince Anayasa, Yasama Meclisi, Belediye seçimleri, siyasi partiler askıya alınmış, basına sansür uygulanmış, eğitime kısıtlamalar getirilmiştir. Okullara ve camilere Türk bayrağı asılması, 19 Mayıs ve 29 Ekim'lerde bayram yapılması, Türkiye'den kitap getirilmesi yasaklanmıştır. Bu girişimlerin arkasında İngiliz idaresinin özellikle Türkleri sindirmeye yönelik plânlı girişimi söz konusudur.

⁵⁰ Ali Galip Alçitepe, "Meclis-i Millî'nin Kıbrıs Türk Millî Mücadele Tarihi'ndeki Yeri", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 1, sayı 1, Manisa, 2003, s. 3.

⁵¹ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 25.

⁵² E. Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s. 16.

⁵³ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde Türkler*, İstanbul, 1996, s. 192.

⁵⁴ E. Önalp, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, s. 45.

⁵⁵ U. Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı*, s. 27.

⁵⁶ Z. Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyân...*, s. 103.

⁵⁷ S. İsmail, *Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)*, s. 44-45.

⁵⁸ Rumların her sene okulları çoğaldığı halde Türk okulları azaltılmış, Rumların okullarına müdahale edilmediği halde Türk okullarına müdahale edilmiş, 1931 isyanına iştirak eden Rum öğretmenler ancak mahkeme kararıyla işlerinden çıkarıldıkları halde Türk öğretmenler sudan bahanelerle ve idari kararlarla işlerinden çıkarılmıştır.⁵⁹ Lefkoşa'da bulunan Türk liselerinin başına İngiliz müdürler getirilmiş, Türk Lisesi ismi İslam Lisesi olarak değiştirilmiş, Türk ismi taşıyan levha ve alâmetler ortadan kaldırılmıştır.⁶⁰

Yunan ve Rum ikilisinin 1931 yılından itibaren giderek artan Enosis faaliyetleri neticesinde İngiltere'nin Kıbrıs politikasında değişiklik meydana gelmiş ve ada yönetimine kimin hâkim olacağı tartışmaları başlamıştır. Bütün bu yaşananlara ve tartışmalara rağmen, 1950'li yıllara gelindiğinde Türkiye'de politik olarak İngiltere'nin Kıbrıs'ı terk etmeyeceği düşüncesi hâkimdi. Dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak kamuoyuna, "*Kıbrıs meselesi diye mesele yoktur.*" şeklinde demeç veriyordu. Aynı yıl yapılan seçimlerden sonra iktidarı devralan Demokrat Parti'nin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü de, aynı tarzda Türkiye'nin bir Kıbrıs meselesinin mevcut olmadığını ifade etmiştir.⁶¹ Rumlar ise Enosis'i gerçekleştirmek için var güçleriyle çalışmaktaydılar. Kıbrıs Ortodoks Kilisesi ve Kitium Piskoposu Makarios tarafından 15 Ocak 1950'de bir plebisit yapılmıştır. Makarios'a göre neticesi önceden belli olan plebisit sonucunda Rumlar % 96 oranında lehte oy kullanmışlardır. Daha sonra Rumlar Enosis iddialarını dünyaya ilân etmişlerdir. Plebisit ve akabinde Rumların ayaklanma girişimlerinin meydana getirdiği gerginlikler Kıbrıs meselesinin fiili olarak 1950 yılından itibaren ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Başpiskopos Makarios Kıbrıs Valisi Sir Andrew Wright'e bir mektup göndererek 1950'de yapılan plebisitin resmen tanınmasını ve ikinci bir plebisit yapılmasını talep etmiştir. Ancak Kıbrıs Valisi cevaben yazdığı mektupta; Rum tekliflerinin hiçbirinin, hiçbir surette kabul edilemeyeceğini, İngiltere'nin Kıbrıs'ta asla bir hükümet değişikliğini kabul etmediğini belirtmiştir.⁶²

İngiliz yönetimi döneminde Türkler ekonomik, siyasal ve kültürel olarak ezilen taraf olmuştur. Buna karşılık Rumlar ve Ortodoks kilisesi, İngiltere'nin hoşgörüsü ile sürekli gelişmiştir. 1878'den İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar geçen dönemde; Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs Türklerine gereken desteği vermemesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bu dönemde yeterli etkin rolü oynayamaması, Kıbrıs Türklerinin, İngilizlerin, Rumların ve Ortodoks kilisesinin baskısı altında kalmalarına neden olmuştur. Türkler, bütün baskılara ve desteksiz kalmalarına rağmen haklarını ve varlıklarını koruma konusunda direnç göstermişlerdir.⁶³ Atatürk devrimlerini, hiçbir yasal zorlama

⁵⁸ U. Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı*, s. 27.

⁵⁹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 124.886.14.

⁶⁰ *BCA*, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 124.886.18.

⁶¹ S. Somuncuoğlu, *Sorularla Belgelerle Kıbrıs-Çözüm mü? Çözülme mi?*, s. 27.

⁶² U. Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı*, s. 34-37.

⁶³ E. Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s. 16-17.

olmadan yakından izlemiş, günün koşulları içerisinde mümkün olan en iyi şekilde, en içten duygularla uygulamışlardır.⁶⁴ Öyle ki Atatürk ilkelerini savunmak, yaymak ve gerıcilere karşı korumak maksadıyla, Kıbrıs'ta Ahmet Gazioğlu ve birkaç arkadaşı 1958 yılında Lefkoşa'da "Mustafa Kemal Derneği"ni kurmuşlardır.⁶⁵ Kıbrıs Türklerinin sömürge yönetiminden gördükleri en büyük baskı, milliyetlerinin tanınmasında milli kültürlerini yaşatacak vasıtalarından birer birer mahrum edilmeleri olmuştur. Kıbrıs Türkleri İngiliz yönetimince Türk değil, İslâm cemaati olarak tanınmış, İslâm tanımlaması Türklerin milli hislerinin öldürülmesi maksadıyla kullanılmıştır.⁶⁶

EOKA'nın eylemlere başlayarak Türkleri hedef alması üzerine Türkiye'nin Kıbrıs politikasında değişiklik olmuş, 23 Ağustos 1955'de İngiltere Büyükelçisine bir nota vererek, Türklerin can ve mal güvenliklerinin korunmasını istemiştir. Londra konferansları süreci bu notadan sonra başlamıştır. Dönemin Başbakanı Menderes'in, Londra'ya yola çıkmalarından önce beraberindeki heyete, "*Türkiye'nin Kıbrıs statükosunda bugün için ve hatta yarın için bu memleket aleyhine olabilecek bir değişikliğe katiyen tahammülü yoktur. Kıbrıs Anadolu'nun devamından ibarettir ve güvenliğinin esaslı noktalarından biridir. Kıbrıs'ın bugünkü durumunda bir değişiklik söz konusu olursa uygun bir çözüm bulunması gerekecektir. Bu da Kıbrıs'ın Türkiye'ye iadesinden başka bir şey değildir.*" talimatını vermesi Türkiye'nin o günlerdeki Kıbrıs'a bakış açısını yansıtmaktadır. Ayrıca Londra Konferansı'nın toplandığı tarihte Kıbrıs topraklarının yüzde 60'ının Türklere ait olduğunu belirtmekte fayda vardır.⁶⁷

Londra Konferansı'nda heyet başkanı Fatin Rüştü Zorlu 1 Eylül 1955'de yaptığı konuşmasında, Lozan Antlaşması'na atıfta bulunarak, "*Bu adanın mukadderatı ancak Türkiye ile İngiltere arasında tayin edilebilir... Türkiye Lozan mucibince haktan İngiltere lehine feragat etmiştir... Türkiye Kıbrıs'ta statükonun muhafazası lazım geldiği fikrindedir. Bu bozulacaksa ada Türkiye'ye avdet etmelidir.*" şeklinde beyanda bulunmuştur.⁶⁸ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere İngiltere, Kıbrıs üzerindeki egemenlik haklarından vazgeçtiği takdirde, Kıbrıs asıl sahibine yani Türkiye'ye iade edilmesi gerekmektedir. Yani diğer bir deyişle İngiltere'nin, Türkiye'den aldığı bu toprağı, Yunanistan'a devretmesi mümkün değildi. Yunanistan'ın, Kıbrıs sorununda Türkiye'nin muhatabı olması mümkün değildi. Ancak önceleri, "adayı eski sahibine teslimden" bahseden İngiltere, Kıbrıs'ın Türkiye ile Yunanistan arasında taksim edilmesi tezini savunmaya başlamıştır.⁶⁹

⁶⁴ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde Türkler*, s. 192.

⁶⁵ Reşat Akar, *Atatürkçü Kıbrıs Türkleri*, İstanbul, 1981, s. 42-43.

⁶⁶ BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 124.887.3.

⁶⁷ S. Somuncuoğlu, *Sorularla Belgelerle Kıbrıs-Çözüm mü? Çözülme mi?*, s. 27-29.

⁶⁸ A. S. Bilge, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye Sovyetler Birliği Münasebetleri", s. 343-345.

⁶⁹ S. Somuncuoğlu, *Sorularla Belgelerle Kıbrıs-Çözüm mü? Çözülme mi?*, s. 29.

Londra Konferansı her üç devletin farklı görüşlere sahip olmaları nedeniyle uzlaştırıcı bir sonuca varamadan 7 Eylül 1955'te dağılmıştır. Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs'ta yapmış olduğu kışkırtmalar, Türklere de yönelen tedhiş hareketleri, Yunan basınının Türkiye'ye karşı devamlı aleyhtarlığı Türk halkı üzerinde olumsuz etki yapmış, tansiyon oldukça yükselmişti. Bu gergin ortamda 6 Eylül öğleden sonra, Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve ve Türk Konsolosluk binasına bomba atıldığı haberinin İstanbul'a ulaşması 6-7 Eylül olaylarının başlamasına neden olmuştur. Rumlar aleyhine yapılan gösteriler taşkınlığa dönüşmüş ve Rumlara ait işyerleri saldırılara uğramıştır. Aynı mahiyette olaylar İzmir'de de meydana gelmiştir.⁷⁰

Kıbrıs uyuşmazlığı 1957 yılında iki defa BM'de görüşülmüştür.⁷¹ Bu tarihten itibaren Kıbrıs sorunu uluslar arası bir konu haline gelmiş ve BM'nin gündemine girmiştir.

5. EOKA'nın Kuruluşu ve Kıbrıs Türklerinin Tepkisi

Makarios ve Yunanistan, Enosis'i miting ve muhtıralarla gerçekleştiremeyeceklerini anlayınca, terör yolu ile hedeflerine ulaşmak amacıyla bir yeraltı örgütü kurmaya karar verdiler. Kurulacak bu örgütün lideri olarak da 1919'da Anadolu'yu işgal eden Yunan ordusunda teğmen olarak işgale katılan, İkinci dünya savaşı yıllarında komünist partizanları arkadan vuran kralcı "X" örgütünü kuran ve gerilla savaşını bilen Grivas seçilmişti. Grivas, 1951 yılı Temmuz ayında ve daha sonra 1952 Ekim ayında Kıbrıs'a gelerek gerekli hazırlıklara başlamıştı.⁷² Rumlar tarafından adayı Türklerden temizlemek ve Enosis'i gerçekleştirmek maksadıyla kurulan terör örgütünün adı EOKA idi. Bu eli kanlı örgüt 1 Nisan 1955 tarihinde resmen sahneye çıkarak bir asker olan Grivas'ın başkanlığında eylemlerine başlamıştır. Bu eylemlerde en önemli hedef ise Kıbrıs Türkleri idi. Rumların saldırıları Türklerin adadaki durumunu daha da zorlaştırmıştı. Rumların Enosis girişimleri karşısında Türkiye tepkisiz kalamazdı. Bu yüzden tepkisel olarak gençlik örgütleri başta olmak üzere kamuoyu Kıbrıs Türklerine destek vermeye başlamıştı.⁷³

EOKA 21 Haziran 1955'ten itibaren Türklere saldırılara başlamış, Türkler ise bu saldırılar karşısında ilk toplu tepkilerini 6-7 Haziran 1956 olayları ile göstermiş ve iki halk arasındaki gerginlik oldukça tırmanmıştı. Bu arada Türkiye'nin ilhaka kararlı karşı çıkışı neticesinde ABD ve Yunanistan'ı başka seçenekler aramaya yönelmiş ve "Taksim" fikri, bu arayışların bir sonucu olarak telaffuz edilmeye başlanmıştı.⁷⁴

⁷⁰ Fahir H. Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959*, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları, Ankara, 1963, s. 152-158.

⁷¹ A. S. Bilge, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye Sovyetler Birliği Münasebetleri", s. 353.

⁷² S. İsmail, *Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)*, s. 69.

⁷³ E. Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s. 25-26.

⁷⁴ Sabahattin İsmail, *İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaaları*, Kıbrıs Türk Mücahitleri Derneği Yayınları, Lefkoşa, 1997, s. 361.

Bu arada, 1956 yılının başından itibaren Kıbrıs'ta günden güne şiddetini artıran Rum tedhişçiliği İngiltere'yi adaya muhtariyet verilmesi fikrine yanaştırmıştı. Bunun için İngiltere 1956 Temmuzunda Lord Radcliffe'i Kıbrıs için bir anayasa hazırlamakla görevlendirmiştir. Lord Radcliffe, Kıbrıs'taki incelemelerinden sonra hazırladığı muhtariyet anayasası raporunu, 12 Kasım 1956'da İngiltere Sömürgeler Bakanlığı'na sunmuştur. Bu rapor üzerine 19 Aralık 1956'da Avam Kamarası'nda bir açıklama yapan İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox Boyd anayasa teklifinin İngiltere Hükümetince aynen kabul edildiğini belirtmiştir. Müteakiben şunları ifade etmiştir: "İngiliz Hükümeti, Kıbrıs'taki gibi gayet karışık bir ahali için self-determinasyon hakkının tatbiki için, muhtelif hal çareleri arasına adanın taksimi hususunun da ithal edilmesi gerektiğini kabul etmektedir." İngiltere'nin adanın taksiminin de çözüm yolu olarak ele alınabileceğini söylemesi, Türk Hükümeti'ni bundan sonra taksim tezini ısrara götürmüştür.⁷⁵

29 Aralık 1956'da TBMM'de bir konuşma yapan Menderes, taksim tezine olumlu yaklaşarak, özetle "mevcut koşullarda Türk halkı ile Türkiye'nin çıkarlarını koruyacak en iyi çözümün Taksim olduğunu, Kıbrıs'ın Türkiye için herhangi bir tehdit sahası olmaktan çıkacağını " belirtmişti.⁷⁶

Kıbrıs'ta EOKA Türklere karşı saldırılarını yoğunlaştırırken, Türk halkı kendi içindeki direnme hissini küçük bölgesel direnme örgütleri meydana getirmekle belirtmeye çalışıyordu. Volkan ve Kara Çete, 9 Eylül Cephesi gibi isimler vererek oluşturduğu bu yerel direniş örgütleri ile Rumların saldırılarına karşılık veriyordu.⁷⁷ Bu küçük direniş örgütlerinin, ada genelinde örgütlenen ve Yunanistan tarafından maddi ve manevi her türlü desteği gören EOKA'ya karşı Türk halkını gerektiği gibi koruyamayacağı aşikârdı. Daha geniş ve ada çapında örgütlenecek, bilimsel esaslara göre teşkilatlandırılacak yeni bir direniş örgütüne ihtiyaç vardı. EOKA terörüne aynı kararlılıkla cevap verecek Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) bu gereklilik sonucu kurulmuştur. Temelleri 27 Kasım 1957'de Rauf Denктаş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından atılan TMT Türkiye Cumhuriyeti'nin desteğiyle 1 Ağustos 1958 tarihinde resmen kurulmuştur.⁷⁸ TMT, Rumların EOKA vasıtasıyla gerçekleştirdiği silahlı saldırılarına karşı ada Türklerini korumak ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını engellemek amacı ile tamamıyla savunma içgüdüleriyle kurulmuştur. TMT bu amaçla Türkiye'den silah getirerek gençleri eğitmiş ve tüm köylerde savunma gurupları oluşturmuştur.⁷⁹

⁷⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. baskı, Ankara, 1987, s. 532.

⁷⁶ *Halkın Sesi*, 30 Aralık 1956.

⁷⁷ Esat Fellahoğlu, *Baf'ta Direniş*, s. 8.

⁷⁸ E. Fellahoğlu, *Baf'ta Direniş*, s. 9.

⁷⁹ S. İsmail, *İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları*, s. 364.

Rumların “Enosis” tezlerine ve girişimlerine karşılık Kıbrıs Türkleri “taksim” tezini ortaya koymuşlardı. Adada artık, Rumların arkasındaki Yunanistan’a karşılık ada Türklerinin arkasında Türkiye kendisini göstermeye başlamıştı.⁸⁰

6. Kıbrıs’ta 27–28 Ocak Olayları

Kıbrıs’ta 1958 yılına gelindiğinde gerilim iyice artmıştı. Bu ortamda 27-28 Ocak 1958’de Kıbrıs Türk halkı ile İngiliz sömürge yönetimi arasında üzücü olaylar cereyan etmiştir. Bu tarihte yaşananlar Kıbrıs Türk’ünün var olma mücadelesinin dönüm noktasını teşkil etmektedir. Bu olaylar Kıbrıs Türklerinin milli mücadele tarihinde “27-28 Ocak Direnişi” olarak nitelendirilmektedir.⁸¹

Olaylar Kıbrıs’ta yayınlanan ve o günlerde yüksek bir baskı sayısına sahip olan Bozkurt gazetesinde yayınlanan haberlerin halkı yanlış yönlendirmesi nedeniyle meydana gelmiştir.⁸² Bozkurt gazetesinin Taksim’in şimdi görüşülüp kabul edildiği izlenimini veren haberi tamamıyla yanlış anlamanın sonucuydu. Gazetenin sürmanşeti şu şekildeydi; “*Dışişleri Bakanımız Fatih Rüstü Zorlu’nun Çok Mühim Beyanatu: İngiltere Taksimi Kabul Etti. Haberin Burada Duyulması Üzerine Geç Vakitlerde Binlerce Halk Taksim, Taksim Nidalarıyla Lefkoşa Sokaklarında Dolaştı.*”⁸³ Oysaki Zorlu’nun beyanatu, 19 Aralık 1956’da parlamentoda yapılan taksimle ilgili bir açıklamaya ilişkindi.⁸⁴

Yıllardır süregelen Kıbrıs Rumlarının yaptığı benzer mitinglere ses çıkarmayan sömürge yönetiminin, haklı seslerini duyurmaya çalışan silahsız Türk halkına acımasız bir şekilde saldırmayı, onun Türkler aleyhine takındığı ayrımcı tutumunun da kanıtını oluşturmuştur. Bu durum Batılı sömürgeci devletlerin halen uygulamakta oldukları çifte standardına iyi bir örnek teşkil etmektedir. Biri kadın 8 Türk’ün katledildiği, birçoğunun yaralandığı 27-28 Ocak olayları, Türk halkının Kıbrıs’ın geleceği üzerinde kesin söz hakkı olduğunu ve Kıbrıs Türkü’nün dışlanması ile hiçbir çözüme ulaşılmayacağını dünyaya bir kez daha ilan etmiştir.⁸⁵ Olayların etkisi hemen Türkiye’ye yayılmış ve tüm Türkiye’yi kapsayacak şekilde milyonlarca kişinin katıldığı mitingler yapılmaya başlamıştır. Bu mitinglerde “Taksim” tezi ön plana çıkarılmıştır.

⁸⁰ E. Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s. 26.

⁸¹ Aydın Akkurt, *Kutsal Kavgaların Korkusuz Neferi Dr. Niyazi Manyera*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2000, s. 37.

⁸² A. Tolgay, *Fırtına ve Şafak*, Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği Yayını, Lefkoşa, 1998, s. 55.

⁸³ *Bozkurt*, 27 Ocak 1958.

⁸⁴ Aydın Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı 1957–1958 Mücadelesi*, Seçil Ofset, İstanbul, 1999, s. 110.

⁸⁵ Sebahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu-Çöküşü ve Umutulan Yıllar (1964–1974)*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, Lefkoşa, 1992, s.14–15.

Türkiye gazeteleri ise, 3 Şubat 1958 tarihli sayılarını saldırıları kınamak maksadıyla siyah başlıklarla yayınlamıştır.⁸⁶

28 Ocak 1958 tarihli Hürriyet gazetesinin manşetleri şöyle idi:

"Kıbrıs'ta Dün Yine Türk Kanı Döküldü.",

"Gösteri Yapan Türklere İngilizlerin Hücumu Kanlı Çarpışmalara Yol Açtı.",

"İngilizler Cop ve Gaz Bombası Kullandılar, Bir Askeri Otonun Halkın İçine Dalıp Bir Türk'ü Öldürmesi Halkı Galeyanaya Getirdi.",

*"Bu Habere Göre Türklere 3 Ölü, 150 de Yaralı Var."*⁸⁷

Kıbrıs'ta yaşanan trajedi ile ilgili 29 Ocak 1958 tarihli Hürriyet gazetesinin manşetleri ise şöyle idi:

"İngiliz Askerleri Kıbrıs'ta Türklerin Üstüne Ateş Açtı, Şehitlerimiz Dün 8'e Yükseldi."

"Silahsız Türklerin Üzerine Makineli Tüfekle Ateş Açıldı.",

"İrkdaşlarımız Büyük Matem İçinde. Türklerin Sokağa Çıkması Da Yasak.",

*"Yeni Şehitlerimizin Üçü Lefkoşa'da, Üçü de Mağusa'da."*⁸⁸

30 Ocak 1958 tarihinde yayımlanan Hürriyet gazetesinin ilk sayfasında olaylarda hayatını kaybeden şehitlere ait fotoğraflar yayınlanmış sürmanşeti; *"Kıbrıs Türkleri Büyük Matem İçinde"* şeklinde atılmıştı.⁸⁹

Kadıköy Kız Meslek Lisesi IV. sınıf öğrencileri kanlarıyla bir Kıbrıs haritası hazırlayarak Kıbrıs Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Fazıl Küçük'e gönderilmesini istemişlerdi.⁹⁰ Bütün bu gelişmeler artık Kıbrıs Türklerinin yalnız olmadığını ve Kıbrıs sorununun Türkiye'nin onayı olmadan, Türk halkının beklentilerine cevap verilmeden çözülemeyeceğini göstermekteydi.

7. Geçici Çözüm Kıbrıs Cumhuriyeti

Kıbrıs'ta 1958 yazında. Türk-Rum çatışmasının iyice alevlenmesinden sonra yapılan girişimler sonunda meyvesini vermiş, Kıbrıs sorununa bir çözüm üretilmesi maksadıyla Yunanistan ve Türkiye Başbakanları 5-11 Şubat 1959 tarihleri arasında Zürih'de görüşmeler yapmışlardır. Bu görüşmelerde iki Başbakan Kıbrıs'ın milletlerarası statüsünün ve anayasasının dayanacağı prensipler üzerinde anlaşmaya varmışlardır.⁹¹ Zürih'de iki devlet arasında varılan

⁸⁶ S. İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, s. 22.

⁸⁷ *Hürriyet*, 28 Ocak 1958, (1. Sayfa)

⁸⁸ *Hürriyet*, 29 Ocak 1958, (1. Sayfa)

⁸⁹ *Hürriyet*, 30 Ocak 1958, (1. Sayfa)

⁹⁰ *Hürriyet*, 1 Şubat 1958, (1. Sayfa)

⁹¹ A. S. Bilge, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye Sovyetler Birliği Münasebetleri", s. 366.

anlaşmalar 19 Şubat 1959'da Londra'da, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının temsilcileri tarafından imza edilmiştir.⁹² Burada vurgulanması gereken nokta, Kıbrıs Türk ve Rum temsilcilerinin eşit statüde iki kurucu ortak olarak imza atmış olmalarıdır.

Bu antlaşmalar neticesinde, 16 Ağustos 1960'ta, iki halkın kurucu olarak egemenliğinde ve yönetiminde iki toplumlu konfederal nitelikleri de olan fonksiyonel federatif Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Kurulan Türk ve Rum ulusal yönelimleri (Anayasa'daki tabiriyle Cemaat Meclisleri), din, eğitim, kültür, sosyal hizmetler, kişi hukuku bakımından yetkili ve egemen sayılıyordu. Parlamento, hükümet, kamu yönetimi, polis ve jandarmanın yapılanmasında Rumlar %70 – Türkler %30, orduda ise Rumlar %60 - Türkler %40 oranlarında yer alıyordu.⁹³

Cumhuriyetin temel özelliklerine baktığımız zaman şunları görüyoruz:

1. Rumlar Türklerin, Türkler de Rumların üzerinde bir “baskı ve üstünlük” sağlayamayacaklardı. Bunlar, anayasanın güvencesi altında idi. Anayasa Mahkemesi başkan ve yardımcısı da, üçüncü ülke vatandaşlarından (Alman) oluşuyordu.
2. “Cumhuriyet” dış ilişkilerinde “bağımsız değildi”. Türkiye ve Yunanistan'ın içinde bulunmadıkları bir birliğe, topluluğa katılamazdı.
3. Türk ve Rum toplumları kendi işlerini bağımsız olarak yürüteceklerdi. Vergiden harcamaya, polisten eğitime kadar ayrılmıştı.
4. Türk Cumhurbaşkanı yardımcısının “veto hakkı” vardı.
5. Savunma, üç ülkenin güvencesi altında idi. Cumhuriyet sınırlar içinde Türkiye'nin ve Yunanistan'ın birlikleri (birer alay) bulunacaktı.
6. Zürih ve Londra antlaşmalarının ve Anayasa'nın işlerliği konusunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin “garantörlük” hakları konulmuştu. Örneğin Türkiye, anlaşmaların hükümlerinin “ihlâl” edildiği kanısına varırsa, tek başına “müdahale etme hakkına” sahipti.⁹⁴

Ancak Makarios ve Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni bizzat Makarios'un defalarca dile getirdiği gibi “Enosis için bir sıçrama tahtası” olarak gördüğünden Kıbrıs Cumhuriyeti ancak 3 yıl yaşayabilmiştir.⁹⁵ Esasen Kıbrıs'ta, Zürih ve Londra antlaşmalarıyla, Kıbrıs Anayasası'yla elde edilen haklar Kıbrıs Türkleri açısından oldukça değerliydi. Ancak bu antlaşmalar iki tarafta iyi

⁹² F. Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, s. 533.

⁹³ İ. Bozkurt, “Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, s. 14.

⁹⁴ E. Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s. 34-35.

⁹⁵ İ. Bozkurt, “Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, s. 15.

niyet olduğu takdirde güzel neticeler verecek antlaşmalardı. Yaşanan gelişmeler Rumlarda iyi niyetten eser olmadığını göstermiştir.⁹⁶

Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios, 30 Kasım 1963'te, Anayasa'nın on üç temel maddesinin değiştirilmesi önerisini ortaya atmıştır. Önerilen değişikliklerin, Rumları Enosisi kanuni yollardan gerçekleştirmekten tek başına alıkoyan veto hakkını Türklerin elinden alması ve ayrıca Türklerin güvenlikleri için dayanacakları tek teşkilat olan ayrı belediyelerden de yoksun bırakılması nedeniyle değişiklik önerisi Türkler tarafından kabul edilmemiştir. 21 Aralık 1963 tarihinde Rum "özel kolluk görevlileri" tarafından bir Kıbrıslı Türk aile (1 kadın ve 1 erkek) otomatik silahlarla katledildiler. Bu cinayet Rumların Türklere yönelik saldırılarının başlangıcı olmuştur.⁹⁷ Türkler Rum saldırıları neticesinde buldukları yerleşim birimlerinden göç etmiş ve büyük bir bölümü Lefkoşa'nın Türk kesimine sığınarak güç koşullarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Türk milletvekilleri, kamu yöneticileri silâh zoru ile görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti bir Kıbrıs Rumlar devletine dönüştürülmüştür.⁹⁸ Bu eylemler, önceden hazırlanmış olan ve adadaki Türk varlığına son vermeyi öngören bir plan (Akritas Plânı)⁹⁹ dâhilinde yürütülmüştür. Makarios'un talimatıyla, Polikarpos Yorgacis, Tassos Papadopoulos ve Glafkos Klerides tarafından hazırlanan bu plân ilk defa 21 Nisan 1966'da, Yunan Patris Gazetesi'nde yayınlanmıştır.¹⁰⁰

Kıbrıs'taki bu gelişmeler üzerine Türkiye, 23 Aralık 1963'te İngiltere ve Yunanistan hükümetleri nezdinde saldırıların önlenmesi için harekete geçmiş ve bu girişim sonucu üç ülke ortak bir bildiri yayınlamıştır. Ancak bu çağrıya rağmen saldırılar durmamıştır. Kıbrıs Türklerini yok etmek amacıyla başlatılan bu olaylar tarihe "Kanlı Noel Olayları" olarak geçmiştir.¹⁰¹

Lefkoşa'da 24-25 Aralık 1963 gecesi, "Kumsal" bölgesine baskın yapan Rumlar, Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'nda görev yapan Tabip Binbaşı Nihat İlhan'ın üç çocuğunu ve eşini saklandıkları banyo küvetinde katletmişlerdir. Ayrıca iki Türk kadını ile bir kız çocuğunu öldürmüşlerdir. Türkiye garantör ülke olarak İngiltere ve Yunanistan'a ortak müdahale yapılması için başvurmuş, olumlu cevap alamaması üzerine tek taraflı müdahaleye karar vermiştir. Katliamı durdurmak amacıyla Türk jetleri 25 Aralık 1963 saat 14:00'ten sonra Lefkoşa üzerinde bir ihtar uçuşu yapmıştır. Türk Alayı da karargâhından çıkarak Lefkoşa'nın Türk kesimini korumaya

⁹⁶ Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ankara, s.174-175.

⁹⁷ P. Oberling, *Bellapais'e Giden Yol...*, s. 67-69.

⁹⁸ Şükrü S. Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara, 1993, s. 57.

⁹⁹ Akritas Planı; Cumhurbaşkanı Makarios'un direktifleri ile "AKRİTAS" kod adlı İç İşleri Bakanı Yorgacis tarafından uygulanan bu plan, EOKA tedhiş örgütü kullanılarak Türklerin topluca imha edilmesi amacıyla yapılan tedhiş planıdır. Bkz. KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Belgeleri, *Akritas Örgütü ve Planları* (Rumların Kıbrıs Türklerini Yok Etme Girişimlerinin Ana Belgesi), KKTC Enformasyon Dairesi Yayını, Referans No: 4179, Kutu No: 120.

¹⁰⁰ P. Oberling, *Bellapais'e Giden Yol...*, s. 64.

¹⁰¹ Rüstem Haliloğlu, *Atina ile Lefkoşe Arasındaki Savaşın İcyüzü (1960-1974)*, Ankara, 1990, s. 9.

almıştır. Birkaç günlük çatışmalar sonucunda sadece Lefkoşa’da tespit edilen Türk şehitlerin sayısı 92, yaralıların sayısı ise 475 olarak belirlenmiştir.¹⁰²

Türkiye’nin müdahale kararı sonucunda, üç devlet önce ortak bir kuvvetle Lefkoşa’daki çarpışmaları durdurmak maksadıyla iki taraf arsına (Yeşil Hat) girmiştir. Ayrıca İngiltere’nin teklifi üzerine Türkiye, Yunanistan ile Türk ve Rum toplumlarının temsilcilerinin katılımıyla 15 Ocak 1964’te Londra’da bir konferans toplanmış, düzenlenen konferans 21 Ocak 1964’te bir sonuç alınmadan dağılmıştır.¹⁰³

Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen son bulmuştu. Çünkü cumhuriyeti oluşturan bütün yasal ve anayasal kurumlar ortadan kalkmıştı. Rum yönetimi silâh zoru ile bu kurumları ya ortadan kaldırmış, ya da işlemez duruma sokmuştu. Kıbrıs’ta Rum saldırıları sürerken, Makarios 1960 Antlaşmalarını tek yanlı olarak feshettiğini açıkladı.¹⁰⁴ BM Güvenlik Konseyi’nin 4 Mart 1964’te aldığı bir kararla Kıbrıs’ta barışın korunması maksadıyla BM Barış Gücü kurulması ve bir arabulucu tayin edilmesi istenirken, Kıbrıs Hükümetinden de şiddet ve kan dökülmesini önleyici her türlü önlemi alması isteniyordu.¹⁰⁵ Bu kapsamda 27 Mart 1964’te BM Barış Gücü Kıbrıs’ta görev yapmaya başladı.¹⁰⁶ Ancak Barış Gücü’nün adaya gelişi, eski yasal düzeyi sağlayamadı. Ada fiilen Rum yönetiminin işgali altındaydı. Atina’ya göre ise, Rumların Türklere saldırısı ve bütün cumhuriyet kurumlarını ortadan kaldırmaları, “bir iç mesele” idi ve dışarıdan müdahaleye gerek yoktu. Çünkü “Rumlar her şeye hâkimdiler.”¹⁰⁷

BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan bu karar, Kıbrıs Türklerini yönetimden zorla uzaklaştırarak Hükümet ve Cumhuriyeti ele geçiren Rum Yönetiminin meşru Kıbrıs Hükümeti olarak tanınmasının ve Kıbrıs Türk toplumunun da asi bir topluluk olarak görülmesinin başlangıcı olmuştur.¹⁰⁸ Bu “karar” Kıbrıs’ta günümüze kadar sürecek olan yanlışlıkları ve uyumsuzlukları “başlatan” bir köşe taşı olmuştur. Oysa Rum tarafı, aynen Türk tarafı gibi, Cumhuriyet’in ortaklarından sadece bir tanesi idi. Cumhuriyeti oluşturan ortaklardan sadece birisi olan Rumlar, kâğıt üzerinde Cumhuriyetin meşru yönetimi olarak kabul edilmiş oluyordu. Bu tarihi hata “bilinçli bir biçimde” işlenmiştir. BM Güvenlik Konseyi’nde bu bilinçli hata işlenirken, Anakara’daki yönetim “zaaf göstererek”, hem direnç gösterememiş, hem de bu bilinçli hatanın ileride yol açacağı büyük sorunları görememiş ve Türkiye’nin ulusal çıkarlarını koruyamamıştır. Cumhuriyet ortadan kalkmış, Kıbrıs fiilen Rumların egemen olduğu bir ada durumuna gelmiştir. Kıbrıs Türklerinin

¹⁰² Derviş Manizade, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, İstanbul, 1975, s. 140–142.

¹⁰³ F. Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914–1980*, s. 786.

¹⁰⁴ E. Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s. 41.

¹⁰⁵ S. İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964–1974)*, s. 128.

¹⁰⁶ Ş. S. Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821–1993)*, s. 58.

¹⁰⁷ E. Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s. 41.

¹⁰⁸ S. İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964–1974)*, s. 128.

Türkiye ile ulaşım bağlantıları kesilmiş, küçük bölgelere sıkışıp kalmışlardır. Bu çok zor koşullar altında bile Kıbrıs Türkleri kendi bağımsız yönetimleri olan Kıbrıs Türk Yönetimini kurmuşlar ve sahip oldukları sınırlı imkânlarla Rumlara karşı direnmişlerdir. BM’de bugün hâlâ kapanmayan yeni bir Kıbrıs Dosyası açılmıştır.¹⁰⁹

Kıbrıs’ta 1963’te başlayıp 1964’te de devam eden olaylarda 364 Türk Rumlar tarafından katledilmiştir.¹¹⁰ Makarios 1964’te saldırıların ardından Türk bölgelerine ambargo uygulayarak ayakkabı bağından çiviye kadar 37 maddenin girişini yasaklamıştır. Böylelikle Türkleri dize getirebileceğini düşünüyordu. Türk bölgelerine karşı 1964’te gerçekleştirilen Rum saldırılarından sonra 1965 ve 1966 yılları iki toplum arasında cereyan eden ufak çaptaki çatışmalar dışında nispeten sakin geçmiştir. 1967 yılının Haziran ayının ortalarında Türk toplumuna yönelik saldırılar yeniden başlamıştır. Rum-Yunan ordusunun 600-700 kişilik bir kuvvetle 14 Kasım 1967’de Türklerin yaşadığı, Geçitkale ve Boğaziçi köylerine saldırması Türkiye’nin sert tepkisini çekmiştir. Türkiye Yunanistan’a bir nota vermiş, Ege’ye, Mersin’e asker kaydırmış ve Türk Donanması Kıbrıs’a doğru hareket etmiştir.¹¹¹

Türkiye’nin sert tepkisiyle karşı karşıya kalan Yunanistan, Grivas’ı ve Grivas’la birlikte, yasadışı yollardan Kıbrıs’a soktuğu Yunan askerlerini geri çekmiştir. Yunan askerlerinin çekilmesinden sonra Enosis’i silah zoruyla çözümlenemeyeceğini anlayan Başpiskopos Makarios, saldırı yöntemlerini değiştirerek, sosyo-ekonomik ve siyasal baskılarla Türk halkına karşı eritme kampanyası başlatmıştır. Kıbrıs’ta Türklere yaşama hakkı tanımayan Makarios Yönetimi, göç etmeye karar veren Türklere her türlü kolaylığı sağlamış, 1967’den 1974’e kadar Kıbrıs Türk halkı yoğun bir şekilde ada dışına göç etmiştir. Binlerce Türk İngiltere’ye, Kanada’ya, Avustralya’ya, Almanya’ya göç etmiştir. Türk halkının erime süreci 1974 Türk Barış Harekâtına kadar sürmüştür.¹¹² Enosis’in derhal gerçekleştirilmesinden yana olan ve Atina’daki askerî cunta tarafından desteklenen gruplar eski terör örgütü EOKA’yı yeniden canlandırmak amacıyla EOKA-B’yi kurmuşlardır.¹¹³ Makarios’un Enosis’i gerçekleştirme stratejisini yavaş ve uzun süreli bulan Rum fanatik unsurlar tarafından Yunan Cuntası’nın talimatı ve desteğiyle 15 Temmuz 1974’te Enosis amaçlı bir darbe gerçekleştirilmiştir. Bunun üzerine Türkiye, garantörlük hakkına dayanarak 20 Temmuz 1974’te “Barış Harekâtı”nı gerçekleştirmiştir. Bu

¹⁰⁹ E. Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s. 41-42.

¹¹⁰ Abdülhaluk M. Çay, *Kıbrıs’ta Kanlı Noel-1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989, s. 4.

¹¹¹ E. Önalp, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, s. 105-113.

¹¹² A. Tolgay, *Fırtına ve Şafak*, s. 109.

¹¹³ E. Önalp, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, s. 117.

tarihten sonra 21 Aralık 1963'te başlayan Kanlı Noel süreci son bulmuş, Kıbrıs sorunu yepyeni boyutlara girmiş ve Türk halkı kurtuluşuna, bağımsızlığına ve güvenliğine kavuşmuştur.¹¹⁴

Sonuç

Kıbrıs Türklerinin ortaya koydukları mücadelenin haklılığının anlaşılabilmesi ve tüm dünyaya haklı sesinin duyurulabilmesi için sorunun asıl kaynağının iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Yaptığımız inceleme sonucunda Kıbrıs'ta yaşanan trajedinin nedenlerinin 1700'lü yılların sonlarına dayandığı görülmektedir.

Kıbrıs, Rumlar tarafından sorun hâline getirilmiştir. Meselenin temelinde Rumların "Büyük Yunanistan" hayalleri, diğer bir ifadeyle "Megali İdea" yatmaktadır. Bu hayalin dayanağı Kıbrıs'ı da sınırları içerisinde gösteren ve 1791 yılında çizilip 1796 yılında yayınlanan Büyük Yunanistan haritasıdır. Kıbrıslı Rumların Megali İdea düşüncesi çerçevesinde şekillenen Enosis uğraşları Mora isyanıyla eş zamanlı olarak 1821 yılında fiiliyata dönüşmeye başlamıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandığı tarih olan 1829'dan itibaren de ivme kazanmaya başlamıştır.

Kıbrıs'ta tarihin hiçbir döneminde Rumlar adaya hâkim olamamışlardır. 1878 yılından itibaren Rumlar, İngiliz yönetiminin hoşgörüsü altında uyguladıkları politikalarıyla Kıbrıs Türklerini azınlık konumuna düşürmeye ve giderek yönetimde söz sahibi olmaya başlamışlardır. Kıbrıs Türkleri için ise asıl sorun 1878 yılında adanın yönetimini İngilizlerin devralmasıyla başlamıştır. Bu tarihten itibaren Türkler eşitlik, özgürlük ve gasp edilmek istenen haklarının korunması mücadelesine mecbur edilmiştir.

Rumların amacı ise tüm adaya hâkim olmak, Türkleri etkisiz bir azınlık haline getirmek ve adayı Yunanistan'a bağlamaktır. Bu amaçlarına ulaşmak için de Girit'i Yunanistan'a bağlarken başarıyla uyguladıkları oyunun aynısını Kıbrıs içinde sergilemeye başlamışlardır. Rumlar bir taraftan kendilerini dünya kamuoyunda haklı göstermek için yoğun propaganda faaliyetlerine girişirken, bir taraftan da Türklere yönelik olarak baskı, şiddet, yıldırma hareketleri sergilemişlerdir.

1 Ocak 1964'te de Makarios 1960 Antlaşmalarını, tek yanlı olarak feshettiğini açıklamıştır.¹¹⁵ Cumhuriyet ortadan kalkmış, Kıbrıs adası fiili olarak Rumların hâkimiyetine girmiştir. Bu tarihten sonra Kıbrıs Türk halkı zorlu bir varoluş mücadelesi sergilemiş, Türkiye tarafından 20 Temmuz 1974'te gerçekleştirilen "Barış Harekâtı" neticesinde huzur ve güvenliğe kavuşmuştur. Görüldüğü gibi barışı bozan ve birlikte huzur içinde yaşamayı istemeyen Kıbrıslı

¹¹⁴ A. Tolgay, *Fırtına ve Şafak*, s. 109.

¹¹⁵ Ş. S. Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)*, s. 58.

Türkler değil Rumlardı. Türkler ise mağdur olan hakları ellerinden alınmak istenen hatta yok edilmek istenen taraftır. Hak ve haklı varsa kimin haklı olduğu apaçık ortadadır.

Ayrıca tarihin tekerrür etmemesi için tarihten gerçek manada ders çıkarılması gerekmektedir. Bunun için de Rum-Yunan ikilisinin ne tür oyunlar oynadıklarının ve amaçlarına ulaşmak için giriştikleri katliamların tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde Kıbrıs'a ve Kıbrıs davasına sahip çıkılabilir.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

II. GAZETELER

Halkın Sesi

Bozkurt Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

III. ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER

1. KİTAPLAR VE TEZLER

AKAR, Reşat, **Atatürkçü Kıbrıs Türkleri**, İstanbul, 1981.

AKKURT, Aydın, **Türk Mukavemet Teşkilatı 1957-1958 Mücadelesi**, Seçil Ofset, İstanbul, 1999.

....., **Kutsal Kavgaların Korkusuz Neferi Dr. Niyazi Manyera**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2000.

ALASYA H. Fikret, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1977.

ARMAOĞLU, Fahir H., **Kıbrıs Meselesi 1954-1959**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları, Ankara, 1963.

..... **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: Ankara, 1987.

BERATLI, Nazım, **Kıbrıs'ta Ulusal Sorun**, Lefkoşa, 1991.

ÇAKMAK, Zafer, **Kıbrıs'ta İsyân (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi)**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.

ÇAY, Abdülhaluk M., **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989.

ERİM, Nihat, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ankara.

EROĞLU, Hamza, **Türk İnkılâp Tarihi**, Savaş Kitap ve Yayınevi, Ankara, 1990.

FELLAHOĞLU, Esat, **Baf'ta Direniş**, Dilhan Ofset, Lefkoşa, 1995.

GAZİOĞLU, Ahmet C., **Enosis Çemberinde Türkler**, İstanbul, 1996.

GÜREL, Şükrü S., **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)**, Ankara, 1993.

HALİLOĞLU, Rüstem, **Atina İle Lefkoşe Arasındaki Savaşın İçyüzü (1960-1974)**, Ankara, 1990.

İSMAIL, Sabahattin, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1992.

....., **İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları**, Kıbrıs Türk Mücahitleri Derneği Yayınları, Lefkoşa, 1997.

....., **Kıbrıs Sorununun Kökleri**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2000.

....., **Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2000.

KESER, Ulvi, **Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

MANİSALI, Erol, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2000.

MANİZADE, Derviş, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, İstanbul, 1975.

OBERLING, Pierre, **Bellapais'e Giden Yol "Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Zorunlu Göçü"**, (Türkçeye Çeviren: Em. İ. Alb. Mehmet Erdoğan), Ankara, 1988.

....., **Kıbrıs Faciası**, (Türkçeye Çeviren: Fahir Armaoğlu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.

ÖNALP, Ertuğrul, **Geçmişten Günümüze Kıbrıs**, Ankara, 2007.

SOMUNCUOĞLU, Sadi, **Sorularla Belgelerle Kıbrıs-Çözüm mü? Çözülme mi?**, Zembil Basım Yayın Limitet Şirketi, Ankara, 2003.

ŞAHİN, Güneş, **Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Tercüman, Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet Gazetelerinde Kıbrıs Sorunu (1954-1974)**, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2006.

TAMÇELİK, Soyalp, **Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçişi (1878-1919)**, KKTC.

Cumhurbaşkanlığı Basımevi, Lefkoşa, 1997.

TOLGAY, Ahmet, **Fırtına ve Şafak**, Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği Yayını, Lefkoşa, 1998.

TÜRSAN, Nurettin, **Yunan Sorunu**, Ankara 1987.

YURDAKUL, Erdal, **Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılâplarının Kıbrıs'ta Uygulanması**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

2. MAKALELER

ALASYA, H. Fikret, "Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi (Dün-Bugün-Yarın)", **Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)**, Ankara, 1990.

ALÇİTEPE, Ali Galip, "Meclis-i Millî'nin Kıbrıs Türk Millî Mücadele Tarihi'ndeki Yeri", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler**, cilt 1, sayı 1, Manisa, 2003.

BİLGE, A. Suat, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye Sovyetler Birliği Münasebetleri", **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, cilt 1, Ankara, 1987.

BOZKURT, İsmail, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", **Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayını, Kısım 2, Ankara, 2001.

CİCİOĞLU, Hasan, "Türkiye ve KKTC'nin Coğrafi Bölge Üzerindeki Tarihi Önemi", **Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayını, Kısım 4, Ankara, 2001.

CUMALIOĞLU, Yakan, "Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi", **Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi**, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayını, Kısım 3, Ankara, 2001.

ÇAKMAK, Zafer, "Megali İdea'nın Ortaya Çıkışı ve Yunanistan'ın Genişleme Siyasetine Etkisi", **IV. Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihten Günümüze Dış Tehditler)**, (Elazığ, 16-17 Ekim 2003), Bildiriler, Elazığ, 2004.

ÖZFATURA, M. Necati, "KKTC'de Bizans Oyunu", **Yeni Kuvayı Milliye**, Sayı 7, Nisan 2003.